

hitro pa se odnosi razširijo do določenega večjega obsega členov, nujno morata sankcionirati te odnose obe skupini. To je že pravno razmerje.

Vprašanje je, zakaj je ta sankcija potrebna. Ta sankcija je potrebna zato, ker se obe skupini čutita prav za dvojje ločenih enot, katerih poedini členi imajo svojo varno eksistenco le v okviru ene izmed teh enot. Enoti pa nista varni druga pred drugo. Pravno razmerje v tem primeru je le druga oblika sankcijske sile, le da je osnovano na vrednostnem spoznanju. Ta karakter ima pravo le med dvema poslednjima, najširšima družbenima oblikama. V okviru teh oblik samih pa ima pravo drug karakter.

Ko pa se odnosi med dvema najširšima družbenima oblikama tako pomnožijo, da se nujno čutita varni druga pred drugo ali celo sorodni, tedaj potreba po vnanji sankcioniranosti izginja in se v isti meri in istočasno spreminja v pravno razmerje v okviru ene oblike. Nastane torej možnost ene enote. Le možnost, ne pa še dejansko, kajti praktična izvedba je težja, in se vrši v različnih primerih na različne načine. Večinoma je osnovana na sili večine, kar je videti posebno v zadnjih časih.

Naši problemi

Spovračanje

Zopet se povračajo dvomi o naši gospodarski moči. Za primeroma dolgo dobo so se potegnili pod odejo, od koder smo upali, da ne bodo nikoli več zagledali belega dne. Saj so se dolgo razraščali v vso širino. Bilo je to v času prve diktature, ko se je sedaj že od vsakogar preketi in celo od krušnih očetov zatajeni centralizem razbohotil po naši domovini. Njega uradni zagovorniki in tolmači so tedaj postavili teorijo o gospodarski šibkosti Slovenije, ki da ji je samo v takem sistemu obstati. Zatrjevali so, da nam prinaša centralistična ureditev v gospodarskem pogledu več koristi, kot nam jih pa jemlje, da živimo vkljub vsemu morda drugačnemu videzu v resnici na račun drugih krajev države. S povešenim pogledom smo morali poslušati, da smo si znali v težkem bratskem sporu vedno zavarovati vlogo tretjega, ki se smeji. V podkrepitev kampanje so se navajale psihološko dobro preračunane krilatice o visokih presežkih naše trgovinske bilance z jugovzhodnimi pokrajinami, o koncentraciji skoro vse industrije pri nas, o silnih stroških, ki jih povzroča državi Slovenija v vojaškem pogledu, o tisoč orožnikov, uradnikov, trgovcev, obrtnikov in služkinj (niti na izgubljena dekleta niso pozabili), ki živijo zunaj Slovenije ob kruhu, ki jim ga dajeta Srb in Hrvat. Vsi ti in drugi podobni argumenti so bili zelo nevarni, ker so iz samih po sebi resničnih dejstev izvajali napačne, reči smemo lažnjive zaključke, ker so z apodiktichnostjo svoje formulacije in spričo splošne nepoučenosti in nerazgledanosti mogle preslepiti zdrav razum, in ker so končno podzavestno laskale še vedno močnemu občutku neodgovornosti, neobglenosti in večne podrejenosti, ki smo se vanj v dolgem času naše težke zgodovine vrasli. Kot poslednji adut se je končno glasno zašepetala misel o „osvoboditvenem davku“, s katerim naj bi obremenili tehcnico, da izravnamo drugo stran, ki so jo težile silne vojne žrtve srbskega naroda. Sramotilnost tega početja je težko legla na nas in zastrupljala medsebojne odnose. Srbi sami,

tisti med njimi, ki so edini smeli izpregovoriti besedo o plačilu za žrtve, so z ogorčenjem odbili izigravanje prestanih izgub v korist peščici izkoreninjenecv iz lastne srede, ki jih je vprav trpljenje drugih potisnilo v bližino zlatega teleta. Za Hrvate je temperamentno spregovoril Bičanić. Slovenci nismo tvegali odgovora.

Če je bil boj s stvarnimi argumenti proti poizkusom, vcepiti in poglobiti v nas občutek gospodarske (in politične) manjvrednosti radi tesnih razmer, ki smo v njih takrat živeli, zelo težak, je bila vendar celotna vladajoča ideologija tako evidentno zgrešena in lažnjiva, da smo prav radi tega mogli prestatati to nevarno dobo brez težjega pohabljenja.

Sedaj je stvar drugačna, in priznati je treba, nevarnejša. Zopet so se pojavili v bistvu stari argumenti, vendar v prenovljeni obleki in, kar utegne biti usodno, z druge strani. Še več. Dočim se je svoj čas gibala argumentacija v zelo meglenih obrisih, se sedaj navajajo številke, ki so prenatane, da bi mogle biti slučajno vržene med nas. Navajajo se in ponavljajo od ljudi, ki od njih moramo zahtevati, da vedo, kaj govorijo, in da se zavedajo silne odgovornosti, ki jo nosijo.

Stvari, za katere gre, so tako zelo važne za celotno našo usodo, da ne smemo trpeti nobenega slepomišljenja. Postaviti moramo vsak dvom o nosilnosti naših gospodarskih osnov tako jasno in odkrito, kakor le gre. Zamolčati ne smemo vedoma nobene misli, tudi ako bi govorila proti nam. Prva stvar je resnično spoznanje. Iz njega bomo črpali, pa naj bi bilo še tako grenko, sil, ki nam bodo dale, da bomo izpili grenkobo do dna in si za bodoče natočili slajše in prijetnejše pijače.

Izrečene so bile besede, katerih edini smisel je mogel biti prikrito priznanje, da nam je centralizem na gospodarskem in finančnem področju vendarle dajal več, kot pa nam gre in da moramo biti zato previdni pri jemanju svobodne uprave, ki se nam ponuja. Vse govori zoper to, da bi bila gornja trditev resnična: Neštete spomenice, razprave in članki, ki niso bili nikoli z nasprotnimi argumenti ovrženi, obširne in podrobne analize državnih proračunov, ki so jih izvedli akademiki, gore izkušenj vseh onih, ki so neposredno ali posredno — spomnimo se le na tisoče vlagateljev — prišli v stik s posledicami ekonomskega in finančnega centralizma; na drugi strani pa silovit in trdovraten odpor, ki bi bil povsem nerazumljiv, ako bi tak sistem donašal vladajočim pokrajinam ali državi finančno in ekonomsko škodo.

Vsak dvom o zmogljivosti naših gospodarskih sil, ako naj verjamemo v njegovo iskrenost, mora biti spričo dvajsetletne težke resničnosti, ki nam je govorila zelo jasen in nedvoumen jezik, podprt z dejstvi, katerih trdnost in zanesljivost je mogoče vsestransko preizkusiti. Vsako kabinetno namigavanje in razpravljanje za zaprtimi vrati more koristiti samo nasprotniku, ne nasprotniku te ali one politične grupe, marveč skupnemu nasprotniku slovenske narodne misli. Ne more nas biti strah čistega vina, saj nepobitno spoznanje, da v resnici živimo od gospodarske miloščine kogar koli, bi moglo le še stopnjevati voljo, da se postavimo na lastne noge. Mar hočemo graditi svojo bodočnost na žuljih tujih rok? Miloščine, ki bi negovala našo narodno nebolgljenost in nas varala o resnični moči našega narodnega organizma, nočemo, ker vemo, da je strup za narodovo bodočnost. Razkritje resnice ne bi torej v nobenem primeru moglo škodovati slovenski narodni misli in nas vrniti na pota, ki jih hočemo za vedno zapustiti.

Čemu torej besede in številke, ki so bile kot nož v srce?

Če naj gledamo v njih spovračanje zlih duhov naše skupne, v dolgem suženstvu mroče narave, tedaj zberimo vse sile, da jih v sebi zatremo in za vedno iztrgamo poslednje ostanke hlapčevskega duha, da nam ne bodo zapravili bodočnosti v svobodi, ki si jo tako zelo želimo, ki jo tako zelo potrebujemo.

Če pa so v ozadju računi — tedaj bo to ena najtežjih preizkušenj naše vere v človeka, ki je z nami iste krvi. Vemo, da jo bomo konec konca prestali, ker smo mladi in zdravi. Vendar strah nas je razdejanja, ki ga bo boj prinesel.

Adolf Vogeltnik.

Slovenska ljudska umetnost in mi

(Misli k problemu asanacije vasi)

I.

Na tem mestu¹ sem poudaril, da je potrebno odkrivati posebnosti slovenske ljudske umetnosti vse bolj pod otipljivo vrhno plastjo ornamenta, ki je speljala vse naše dosedanje prizadevanje na nepravo pot. Oblika je končni izraz vsebine, svoje korenike ima globoko v funkcionalnosti. Plod največje funkcionalnosti sta pa hiša in naselje. Kljubovanje naturi in njenim vremenskim nezgodam je ustvarilo omejen prostor in streho. Uporabljeno je bilo gradivo, ki je bilo v neposredni bližini: v obmorskem kraškem območju kamen, ki je dal prijeten hlad; v gozdnatih alpskih predelih les s svojo naravno toplotno izolacijo; v Panoniji ilovica kot naravni uporabni material v nabijanicah in predelana kot opečni zidak. V teku stoletij so se ti tipi individualno izpopolnjevali, da imamo danes pred seboj dokončne rezultate najvišje modrosti rodov — delo stoletij. S trenutkom, ko je pastir, nomad, lovec naravnal svoj plug in stopal pred brazdami, se je zaustavil pred silhuetami gora. Preseljevanje iz kraja v kraj je prenehalo, iskanje življenjskih možnosti se je osredotočilo na neki kos zemlje. Rodil se je kmet. Poljedelstvo je zahtevalo združno, kolektivno življenje. Individualno čustvo loveca, nomada živi odtlej v njem le še kot spomin na prejšnje čase.

Slovenci smo prišli v te kraje že kot poljedelci in ne nomadi; s seboj smo prinesli že prvine naše ljudske umetnosti. Nova natura, novo podnebje, vplivi in dediščina civilizatorno že ustaljenih sosedov so povzročili razvoj današnjih tipov hiše in naselja. Vse do danes je stoletja plalo v naših vaseh ustaljeno življenje, z njim je ostajala nedotaknjena oblika. Civilizacija, ki je nalahno prodirala v kmetsko hišo, ni nikjer nasilno prekinila naravne kontinuitete in je v mnogih primerih koristila z novim duhom, ki ga je prinašala s seboj. Toda prišli so drugačni pretresi. Z industrializacijo, s prevladovanjem strojnega obratovanja je bila plat zvona ročni delovni sili. Tako iznenada je vse to prišlo, tako neorganizirano, nenaravno in vodeno zgolj iz špekulacije, v nesrečo človeku. V vas je zašla neurejenost; mlade delovne moči so planile v mesta, se odtrgale od pluga in so po pogubonosnih tovarnah prodajale svojo delovno moč ter ustvarjale mednarodnemu kapitalu večvrednost. Krogotok zlih vplivov se je sklenil: kakor so odhajali fantje in dekleta s kmetov, tako so iz mest zašle v sela modernizacijske težnje. Le delno so uravnovešale bolehajočo vas, formalno pa so jo popolnoma pokvarile, zametajoč vsak tako potreben organičen razvoj. Izvršila so se izboljšanja, delne asanacije hiš, toda le zgolj onih redkih imovitih kmetij, ki so na račun revne srenje znale izrabiti konjunkturo prav na vse mogoče načine. Pa tudi ta delna asanacija je v formalnem pogledu popolnoma odpovedala. Prvine, ki so v meni stoletij dobile končen izraz, neredkoma poln lepotnih vrednot, so se krhale in se umikale modni zbanalizirani arhitekturi parvenijskih mestnih centrov. Začela se je nivelizacija. Brez potrebe in brez vsakršnega čuta prihajajo v vas tuji elementi in vnašajo v njeno enotnost neuravnovešenost, disharmonijo.

¹ Sodobnost št. 5. 1939.